

Levensbeschouwing op COA-locaties

Beleidskader

datum: December 2023
naam: Directie Vakontwikkeling en –ondersteuning (V&O)
bedrijfsonderdeel: Beleid Primair Proces (BPP)

Samenvatting

Dit beleidskader beschrijft hoe het COA omgaat met levensbeschouwelijke uitingen en activiteiten op locatie. De veiligheid en leefbaarheid voor alle bewoners is hierbij het uitgangspunt.

Er wordt ingegaan op het verschil tussen de definities *levensbeschouwing*, *religie* en *godsdiens*t. De COA missie, visie en kernwaarden, COA's politieke en religieuze neutraliteit en het juridisch oogpunt op levensbeschouwing vormen samen de basis voor de keuzes over hoe het COA omgaat met levensbeschouwing op locatie.

Het beleidskader biedt een denkkader dat locatiemanagers en opvangmedewerkers ondersteunt bij de omgang met behoeften en uitingen van levensbeschouwing op locatie. De bijbehorende werkinstructie 'Levensbeschouwing op COA locaties' vertaalt dit denkkader naar praktische handvaten over hoe om te gaan met (specifieke) behoeften en uitingen. Samen vormen het beleidskader en de werkinstructie het handelingsperspectief voor dit thema.

Ondanks dit handelingsperspectief blijft levensbeschouwing op locatie een complex onderwerp. Het is belangrijk om met elkaar en met bewoners in gesprek te blijven over hoe vanuit de grondrechten van bewoners, de waarde die levensbeschouwing voor hen heeft en vanuit COA's neutrale houding te blijven zoeken naar de ruimte die COA-medewerkers bewoners kunnen bieden om tegemoet te komen aan hun behoeften.

Inhoud

Samenvatting.....	1
 1. Inleiding.....	 3
 2. Levensbeschouwing - definities	 4
2.1 Levensbeschouwing, religie en godsdienst.....	4
2.2 Politieke overtuigingen.....	5
 3. Kaders met betrekking tot levensbeschouwing	 5
3.1 COA's missie, visie en kernwaarden.....	5
3.2 COA's religieuze en politieke neutraliteit	7
3.3 Levensbeschouwing vanuit een juridisch oogpunt.....	9
 4. Levensbeschouwing op COA-locatie.....	 11
4.1 Levensbeschouwing als coping strategie.....	12
4.2 Bewonersperspectief op levensbeschouwing.....	12
4.3 Sociale veiligheid.....	13
4.4 Levensbeschouwing op locatie	13
4.5 Omgaan met spanningen	15
4.6 Veiligheid en leefbaarheid op locatie	16
4.7 Aandacht personen in een extra kwetsbare positie.....	16
4.8 Relaties met lokale religieuze en levensbeschouwelijke organisaties	17

1. Inleiding

Dit beleidskader gaat over levensbeschouwing op COA-locaties. Het beschrijft hoe het COA omgaat met levensbeschouwelijke uitingen en activiteiten op locatie. Het COA vangt mensen op met veel verschillende nationaliteiten, culturele achtergronden, overtuigingen en religies. Al deze mensen met verschillende achtergronden wonen met elkaar samen op de opvanglocaties, die vaak weinig ruimte en privacy bieden. Overeenkomsten, zoals in nationaliteit, cultuur, overtuiging of religie, kunnen mensen samenbrengen, maar de verschillen zorgen soms ook voor spanningen. Op die momenten moet worden opgetreden vanuit de taak om de veiligheid en leefbaarheid op locatie te handhaven.

Het COA gaat uit van de Nederlandse grondrechten, die staan voor een gelijke positie van alle bewoners en die bewoners in staat stellen hun geloof en levensbeschouwing in vrijheid te belijden en te beleven. Discriminatie op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke andere grond dan ook, is niet toegestaan. Extra oplettend zijn COA-medewerkers voor personen in een extra kwetsbare positie in de opvang, waaronder bekeerlingen en religieverlaters. Het COA beseft dat ze hiermee voor een uitdaging staat om continu drie zaken in evenwicht te houden:

- Het wettelijk kader (de Nederlandse wet, maar ook het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens);
- De taak van het COA om veilige en menswaardige opvang te bieden, waarbinnen zij ernaar streeft dat bewoners hun grondrechten kunnen uitoefenen en opvangmedewerkers in de begeleiding naast de bewoners staan;
- Het realiseren van een veilige en leefbare situatie op de COA-locaties, waarin mensen van verschillende achtergronden tijdens een stressvolle periode in hun leven nauw samen kunnen leven en wonen.

In dit beleidskader worden deze zaken verder uitgewerkt. Het kan echter niet iedere denkbare situatie beschrijven. Het beleidskader biedt wel een denkkader dat locatiemanagers en opvangmedewerkers ondersteunt bij het omgaan met behoeften en uitingen van levensbeschouwing op locatie en waarmee zij per situatie een zorgvuldige afweging en keuze kunnen maken. De bijbehorende werkinstructie¹ biedt praktische handvatten over hoe om te gaan met (specifieke) uitingen van levensbeschouwing op locatie. Het beleidskader en de werkinstructie samen zorgen voor handelingsperspectief voor medewerkers.

Dit beleidskader is tot stand gekomen dankzij de input van vele COA-medewerkers en externe (levensbeschouwelijke) organisaties.

¹ Werkinstructie 'Levensbeschouwing op COA locaties'

2. Levensbeschouwing - definities

Dit beleidskader gaat over levensbeschouwing op COA-locaties. Maar wat wordt er verstaan onder het begrip *levensbeschouwing*? En wat is het verschil tussen een godsdienst, religie en levensbeschouwing? In dit hoofdstuk worden de definities² besproken.

2.1 Levensbeschouwing, religie en godsdienst

Een *levensbeschouwing* zegt iets over overtuigingen, waarden en normen waarmee mensen zin en richting geven aan hun leven. Een dergelijke visie op het leven, een levensbeschouwing dus, heeft iedereen. Of je nu ‘gelovig’ bent of niet. Iedereen heeft namelijk gedachten over waar we vandaan komen en wat er met ons gebeurt als wij sterven. Ook heeft iedereen ideeën over wat belangrijke doelen zijn in het leven en denkt na over wat goed is en wat niet.

Iemands levensbeschouwing kan ontstaan uit religieuze oriëntaties en culturele tradities, maar kan ook een persoonlijke seculiere opvatting over het leven zijn.

Een levensbeschouwing biedt houvast en zingeving, evenals een set normen en waarden. Ze kan op die manier een leidraad zijn voor de keuzes die iemand in het leven maakt en bepaalt dan ook hoe je in het leven staat en er invulling aan wilt geven. Levensbeschouwing is daarom nauw verweven met iemands identiteit. Het uiten van een levensbeschouwing gebeurt op verschillende manieren, bijvoorbeeld in de vorm van eetgewoonten, kledingkeuze, de deelname aan bepaalde activiteiten en uitingen van gedrag en/of rituelen. Ieder mens heeft dus een levensbeschouwing, maar niet iedereen heeft een religie of godsdienst. Wat zijn de verschillen?

Een *religie* is een levensbeschouwing, die de mens in verbinding ziet met het ‘hogere’. Het heeft te maken met geloof in spirituele krachten en gaat ervan uit dat er buiten de zichtbare werkelijkheid nog een andere realiteit is, namelijk een bovennatuurlijke macht. Het kan dan gaan om een *godsdienst*, waarin het geloof in één³ of meerdere goden⁴ centraal staat. Maar het ‘hogere’ hoeft niet per sé een god of goden te zijn. Het kan bijvoorbeeld ook gaan over de kosmos of de natuur.

Voor de meeste Nederlanders is religie iets persoonlijks, iets wat je doet in je eigen tijd, een individuele keuze. Maar in andere culturen is religie juist een collectieve activiteit, die openlijk en samen met anderen wordt beleefd.

² Er zijn vele definities te vinden voor levensbeschouwing, religie en godsdienst. Er bestaat namelijk veel verwarring over. Het COA beseft dat deze definities niet uitputtend zijn. Ze geven daarnaast ook onvoldoende blijk van de spiritualiteit, emoties en gevoelens, die een rol spelen bij het belijden van een godsdienst of religie.

³ Monotheïsme.

⁴ Polytheïsme.

Samengevat zijn elke godsdienst en religie dus een beschouwing op het leven, maar niet elke levensbeschouwing is een godsdienst of religie. De term levensbeschouwing is kortom de meest overkoepelende term voor al deze visies op en over het leven. In dit beleidskader wordt daarom de term *levensbeschouwing* gebruikt.

2.2 Politieke overtuigingen

Op locatie komen COA-medewerkers ook in aanraking met bewoners, die uiting geven aan hun politieke overtuigingen. Waar levensbeschouwing staat voor een visie op het leven, gaat politiek over hoe we de samenleving moeten organiseren. Levensbeschouwing en politiek staan echter niet totaal los van elkaar. Ze hebben beiden te maken met bepaalde idealen, maatschappelijke betrokkenheid, normen en waarden. Politiek of een politieke voorkeur kan, net als bij levensbeschouwing, een belangrijke pijler zijn van iemands identiteit, waaraan men uiting wil geven. In sommige thuislanden van de bewoners zijn politiek en religie ook nauw met elkaar verweven. Dit beleidskader benadert levensbeschouwing en politieke overtuiging op dezelfde manier, namelijk als betekenisvolle aspecten uit het leven van mensen, die bijdragen aan zingeving en een belangrijk onderdeel uitmaken van iemands identiteit.

3. Kaders met betrekking tot levensbeschouwing

Het COA is gebonden aan kaders, die bepalen hoe het COA om wenst te gaan met uitingen van levensbeschouwing op locatie. In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens COA's missie en visie aan bod, COA's politieke en religieuze neutraliteit en tot slot de juridische kaders, waaronder de Grondwet en de wet COA.

3.1 COA's missie, visie en kernwaarden

In deze paragraaf wordt stilgestaan bij COA's missie, visie en kernwaarden. De missie, visie en kernwaarden bepalen namelijk ook hoe het COA haar bewoners ziet en hoe zij wenst om te gaan met levensbeschouwing en diversiteit op locatie.

3.1.1 Missie

Het is COA's missie om asielzoekers leefbare en veilige opvang te bieden en hen te begeleiden naar een toekomst in Nederland of daarbuiten. Dat doet het COA in samenwerking met partners in de samenleving.

In de opvang wonen en werken mensen samen met een grote diversiteit aan achtergronden en voorkeuren. Het is de wettelijke taak van het COA om een veilige omgeving te creëren

voor alle bewoners en medewerkers, ongeacht hun achtergrond. De vrijheid om een levensbeschouwing te uiten en beleven, draagt bij aan deze veiligheid, terwijl deze uiting of beleving tegelijkertijd bedreigend kan overkomen op een ander. Het COA dient binnen dit spanningsveld te zorgen voor een zo veilig mogelijke opvang voor alle bewoners, waarbij artikel 1 van de grondwet, het gelijkheidsbeginsel, centraal staat.

3.1.2 Visie

COA-medewerkers zijn de professionals op het gebied van menswaardige, duurzame opvang en begeleiding van asielzoekers. Het COA ziet asielzoekers als zelfstandig en verantwoordelijk voor hun eigen leven en toekomst. COA's rol is erop gericht om hen vanaf dag één in staat te stellen om die verantwoordelijkheid te nemen en hen daarop aan te spreken. Dit doen COA-medewerkers met behulp van methodische begeleiding, die de brug vormt van hun oude naar hun nieuwe omgeving, van hun verleden naar hun toekomst, in Nederland of elders. De bewoner staat bij de begeleiding centraal: het COA gaat uit van de eigen ervaringen, behoeften, talenten en vaardigheden. De levensbeschouwing van een bewoner speelt hierin ook een rol.

3.1.3 Kernwaarden

Het COA heeft vier kernwaarden geformuleerd, die bepalend zijn voor de wijze waarop het COA haar werk doet: menswaardig, samen, open en resultaatgericht⁵. Ze geven houvast bij de uitvoering van het werk en ze zijn onlosmakelijk onderdeel van COA's identiteit.

Het COA biedt veilige en *menswaardige* opvang en staat naast haar bewoners. Het COA is positief, betrokken, sociaal en duidelijk. De begeleiding draagt eraan bij dat bewoners zelf verantwoordelijkheid nemen, zelfredzamer worden en zich ontwikkelen. Door intern én extern *samen* te werken, creëert het COA meerwaarde voor bewoners, medewerkers en de omgeving. Het COA staat *open* voor elkaar en voor anderen en deelt haar kennis en ervaring. Het COA is transparant over wie zij is, wat zij doet en wat er bij het COA gebeurt. Het COA neemt de Nederlandse samenleving mee in ontwikkelingen en in dilemma's. Tot slot werkt het COA *resultaatgericht*, professioneel en efficiënt. COA-medewerkers zijn collegiaal en spreken elkaar aan. Binnen de gestelde kaders nemen COA-medewerkers als professionals de ruimte om hun werk steeds beter te doen. Het COA leert en innoveert. Het COA kijkt vooruit, neemt initiatief en komt afspraken na.

Deze vier kernwaarden liggen ook ten grondslag aan dit beleidskader. Ze bepalen mede hoe het COA aankijkt tegen levensbeschouwing; vanuit een menswaardig perspectief, waarbij ze meerwaarde wil creëren voor haar bewoners, vanuit openheid en een professionele houding.

⁵ <https://www.coa.nl/nl/missie-en-visie>

3.2 COA's religieuze en politieke neutraliteit

Het COA streeft⁶ ernaar een politiek en religieus neutrale organisatie te zijn. Neutraliteit betekent dat bewoners vrijuit hun levensbeschouwing en cultuur mogen beleven op locatie. Het COA heeft geen oordeel over de leefwijze of levensplannen van mensen, die in de opvang verblijven. Alle levensovertuigingen worden door COA-medewerkers gelijk behandeld.

Neutraliteit betekent ook dat het COA niet een bepaalde levensbeschouwing of politieke voorkeur uitdraagt of bevoordeelt en dat COA-medewerkers persoonlijke voorkeuren geen rol laten spelen in de begeleiding van bewoners. COA-medewerkers maken in de benadering van bewoners geen onderscheid in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of genderidentiteit, handicap, seksuele gerichtheid en/of andere individuele of groepskenmerken. Discriminatie is niet toegestaan. Het is COA's taak om een opvangplek te bieden, waarbinnen alle bewoners zich veilig voelen en iedereen met respect wordt behandeld.

Het COA draagt, ondanks haar neutrale positie, bepaalde waarden wél openlijk uit. Zij staat namelijk niet neutraal tegenover de manier waarop de opvang wordt georganiseerd en uitgevoerd. Dat blijkt ook uit de hierboven beschreven missie en visie: het COA wenst een veilige opvang te creëren voor alle bewoners en medewerkers; ongeacht hun achtergrond. Zo wordt bijvoorbeeld de regenboogvlag gehesen op de Internationale Coming Out-dag en op de Internationale Dag tegen Homo-, Bi- en Transfobie, waarmee een LHB-TIQ+-inclusief beleid uitgedragen wordt. Als organisatie draagt het COA hiermee een overtuiging uit, die mogelijk binnen bepaalde religies en culturen wordt afgekeurd. Het COA streeft er kortom naar om zo neutraal mogelijk te handelen, maar is zich bewust van de eigen levensbeschouwelijke identiteit en overtuiging met betrekking tot de opvangtaak.

3.2.1 *Levensbeschouwelijke uitingen tegen de Nederlandse wet*

Tegen bepaalde levensbeschouwelijke uitingen of gebruiken stelt het COA zich niet neutraal op. Dit geldt bijvoorbeeld als het om uitingen of gebruiken gaat die tegen de Nederlandse wet ingaan. Een voorbeeld hiervan is vrouwelijke genitale verminking (VGV). Dit is strafbaar in Nederland en daar zullen COA-medewerkers altijd een melding van doen bij Veilig Thuis of de politie⁷.

⁶Er wordt hier bewust het werkwoord 'streven' gebruikt. Het innemen van een neutrale positie vraagt namelijk om een actieve houding en een kritisch bewustzijn, waarbij we ons handelen voortdurend bevragen.

⁷ Zie hiervoor de Pleinpagina's 'Vrouwelijke genitale verminking (VGV)' en 'Meldcode huiselijke geweld en kindermishandeling'.

Ook uitingen of gebruiken die tegen artikel 1 van de Nederlandse Grondwet ingaan worden niet toegestaan. Er wordt van bewoners verwacht dat zij iedereen als gelijke zien en als gelijke behandelen.

3.2.2 Neutraliteit medewerkers – de COA-gedragscode

Het COA beseft dat het voor medewerkers soms lastig kan zijn om zich neutraal op te stellen; iedereen wordt namelijk gekleurd door eigen referentiekaders. Eigen levensbeschouwing, overtuigingen of opvattingen mogen geen belemmering vormen in de uitvoering van het werk. COA-medewerkers zijn er voor elke bewoner, ongeacht de verschillen in identiteit en levensbeschouwing. De neutrale positie vraagt van COA-professionals, dat zij hier sensitief voor zijn.

De neutrale positie draagt ook bij aan integer handelen. De COA-gedragscode stelt:

Als COA-medewerker ken je de bewoners en voel je je betrokken bij het werk. Je behoudt echter een professionele afstand tot bewoners en scheidt werk en privé. Dit is vooral belangrijk omdat bewoners zich in een afhankelijke positie bevinden. Je wilt voorkomen dat de indruk ontstaat dat daar misbruik van wordt gemaakt. Je wilt ook voorkomen dat (de schijn van) bevoordeling en belangenverstrengeling ontstaat.⁸

COA-medewerkers dragen als professional dus niet actief een eigen geloofs- en/of politieke overtuig uit naar bewoners. Met ‘actief uitdragen’ wordt bijvoorbeeld bedoeld het aangaan van een religieuze of politieke discussie met de bewoner of deze proberen te overtuigen van de eigen levensbeschouwing. Dat geldt ook voor het contact tussen COA-collega’s. Alle COA-medewerkers moeten zich namelijk veilig en op hun gemak voelen op de werkplek. Ook voor het contact tussen collega’s geldt dat zij zich altijd houden aan artikel 1 van de Grondwet. In de gedragscode staat:

COA-medewerkers behandel je met respect. Je creëert samen een klimaat van sociale veiligheid. Samenwerken gaat boven concurrentie: je weet vanuit je eigen taakgebied de verbinding te leggen met collega’s binnen andere taakgebieden. Een collegiale houding met de bereidheid tot samenwerken, teamgeest en openheid dragen bij aan een prettig en veilig werkklimaat.

COA-medewerkers mogen tijdens hun werkzaamheden wel kleding en sieraden dragen waarmee ze uiting geven aan hun levensbeschouwing. In de werkinstructie staan verdere praktijksituaties beschreven, die duidelijk maken hoe hiermee om te gaan.

⁸ COA-gedragscode pagina 7.

3.3 Levensbeschouwing vanuit een juridisch oogpunt

In deze paragraaf worden de juridische kaders uitgewerkt, die van toepassing zijn op het beoefenen van de levensbeschouwing op locatie. Aan bod komt de Nederlandse Grondwet, het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens en de wet COA.

3.3.1 *De Nederlandse Grondwet*

De Grondwet is het fundament van de Nederlandse rechtsstaat. In de Grondwet staan de basisregels die in Nederland gelden en waar iedereen, die zich in Nederland bevindt, zich aan moet houden. In het eerste hoofdstuk van de Grondwet zijn de grondrechten vastgelegd. Het gaat daarbij met name om mensenrechten en democratische rechten.

Als het gaat om levensbeschouwing, zijn artikel 1, artikel 6 en 7 van de Grondwet relevant. Artikel 1 van de Grondwet gaat over het gelijkheidsbeginsel. In Nederland behandelen we iedereen op dezelfde manier als de situaties hetzelfde zijn of heel veel op elkaar lijken. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of op welke grond dan ook, is niet toegestaan. In artikel 6 van de Grondwet is vastgelegd dat iedereen zelf een godsdienst of levensovertuiging mag kiezen en zich daarnaar mag gedragen, mits dit past binnen de wettelijke regels. Je mag in Nederland overal aan andere mensen laten zien wat jouw geloof is, ook met een groep, behalve als je je niet aan andere regels of wetten houdt. Artikel 7 van de Grondwet beschermt de vrijheid van meningsuiting.

Deze Grondwetsartikelen zijn is heel belangrijk voor het COA, omdat zij opvang biedt aan mensen met zeer verschillende achtergronden, die op de locatie dicht op elkaar moeten samenleven. De Grondwet beschermt deze (levensbeschouwelijke) diversiteit. De Grondwet geeft kortom de juridische kaders aan waarbinnen locaties kunnen omgaan met religie en levensbeschouwing en stelt dat bewoners ook op locatie deze mogen beleven en belijden.

Het COA staat daarnaast ook voor de uitdaging deze grondrechten af te zetten tegen de risico's in het kader van leefbaarheid en veiligheid. Grondrechten kunnen namelijk botsen en leiden tot een controverse tussen mensen onderling. Een veelvoorkomend voorbeeld is het verbod op discriminatie en de vrijheid van meningsuiting. De mening van de één kan kwetsend en beledigend zijn voor de ander. De Grondwet (en daarin beschreven grondrechten) kan ook ingaan tegen de normen en waarden van mensen of fundamenteel verschillen van de grondwet uit het land van herkomst van de bewoners. Voorbeelden hiervan zijn vrijheid van godsdienst, seksuele voorkeur of genderdiversiteit. In het kader van veiligheid en gelijke posities voor alle bewoners zal het binnen de opvang voorkomen dat het COA artikel 1 prioriteit geeft.

COA-medewerkers hechten daarom groot belang aan het informeren van bewoners over de grondrechten; bijvoorbeeld via de huisregels, voorlichting en trainingen. De COA-huisregels benadrukken het verbod op discriminatie. Tevens wijzen ze op de vrijheid van geloof en overtuiging, zolang andere regels en wetten (zoals artikel 1) worden nageleefd.

3.3.2 *Mensenrechten*

Ook in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (BuPo-verdrag)⁹ en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie¹⁰ is vrijheid van godsdienst en levensovertuiging opgenomen.

Het EVRM artikel 9.1 stelt dat:

Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften.

3.3.3 *Inperken vrijheid van godsdienst*

De Nederlandse Grondwet en het EVRM bieden de overheid ruimte om de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging bij wet en alleen in specifieke gevallen te beperken. De overheid mag daartoe wetten opstellen ter bescherming van de gezondheid, ter bestrijding of voorkoming van gebrek aan orde, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Een voorbeeld van zo'n beperkende wet is een wettelijk verbod op het dragen van gezicht bedekkende kleding in openbare ruimten.

3.3.4 *Wet COA en de COA-huisregels*

Het COA voert taken uit conform de wet COA. Daarin staat dat het COA onder andere verantwoordelijk is voor de materiële en immateriële opvang van asielzoekers en vergunninghouders.

Om opvanglocaties veilig en leefbaar te houden, zijn er ook huisregels voor de bewoners. Sociale veiligheid¹¹ maakt hiervan onderdeel uit. Sociale veiligheid wordt door het COA gedefinieerd als:

⁹ BuPo, artikel 18, <http://wetten.overheid.nl/BWBV0001017/1979-03-11>

¹⁰ Handvest artikel 10

¹¹ Raadpleeg voor meer informatie het Uitvoeringskader sociale veiligheid.

De mate waarin mensen beschermd zijn en zich beschermd voelen tegen persoonlijk leed door menselijke interactie. De Nederlandse wet- en regelgeving is hierbij leidend.

COA-locaties kunnen, vanuit de taak om de veiligheid en leefbaarheid op locaties te handhaven, besluiten om voorwaarden te stellen aan bepaalde bewonersactiviteiten of deze in het uiterste geval niet toe te staan. Hierop wordt dieper ingegaan in het volgende hoofdstuk.

3.3.5 Kaders samengevat

Het COA streeft ernaar religieus en politiek neutraal te zijn. Op locatie is er ruimte voor diversiteit. Het COA draagt niet een bepaalde levensbeschouwing of politieke voorkeur uit, noch bevoordeelt zij een bepaalde levensbeschouwing. Voor alle bewoners is er evenveel mogelijk. Daarnaast laten COA-medewerkers hun persoonlijke levensbeschouwing en voorkeuren geen rol spelen in de begeleiding van bewoners.

Het COA gaat uit van de Nederlandse grondrechten die staan voor een gelijke positie voor alle bewoners en die bewoners de ruimte bieden om hun geloof en levensbeschouwing in vrijheid te belijden en te beleven; ook binnen de opvang. Discriminatie op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of op welke grond dan ook, is niet toegestaan. Daarnaast is het belangrijk om bewoners goed te informeren over de Nederlandse Grondwet, zodat ze ook op deze manier kennis maken met de Nederlandse maatschappij.

Tegelijkertijd kunnen verschillen in levensbeschouwing ook leiden tot spanningen op locatie. Bewoners zijn divers en brengen hun eigen perspectief op levensbeschouwing met zich mee. Het COA heeft de wettelijke taak om veilige en leefbare opvang te bieden aan alle bewoners. In geval van spanningen treden COA-medewerkers op.

4. Levensbeschouwing op COA-locatie

De kaders uit hoofdstuk 3 helpen COA-professionals bij het maken van een zorgvuldige afweging over hoe om te gaan met uitingen van levensbeschouwing op locatie. In dit hoofdstuk worden de kaders toegepast op de COA-locatie¹². Er wordt eerst stil gestaan bij de bewoners. De perspectieven die zij kunnen hebben op levensbeschouwing en hoe levensbeschouwing hun draagkracht kan vergroten worden beschreven. Voor meer praktische handvatten en praktijksituaties wordt verwezen naar de werkinstructie.

¹² Raadpleeg voor meer praktische en concrete handvatten de werkinstructie 'Levensbeschouwing op COA-locaties'.

4.1 Levensbeschouwing als coping strategie

Het COA erkent het belang van levensbeschouwing. Levensbeschouwing draagt bij aan zingeving, geeft kracht en houvast om moeilijke situaties en tegenslagen het hoofd te bieden. Wanneer een levensbeschouwing met anderen wordt gedeeld, dan kan ze sociale contacten en steun bieden. Ze kan zodoende ook bijdragen aan het vergroten van de veerkracht van een bewoner. Het is voor bewoners daarom van groot belang dat zij hun religie en levensbeschouwing kunnen uitoefenen binnen de opvang.

Bewoners hebben om verschillende redenen hun land van herkomst verlaten, een lange en vaak gevaarlijke vluchtreis afgelegd en zij verkeren in veel gevallen in onzekerheid over de toekomst. Daarnaast bevinden zij zich in een afhankelijkheidspositie en is er in de opvang weinig ruimte voor privacy. Deze zaken zorgen voor spanningen en stress bij bewoners. Mensen gebruiken verschillende strategieën om met deze spanningen om gaan. Denk bijvoorbeeld aan het zoeken van sociale steun en/of afleiding, het uiten van emoties of juist het vermijden van spanning. Dergelijke strategieën worden coping strategieën genoemd. Met coping wordt bedoeld het omgaan met moeilijkheden. Ook levensbeschouwing speelt een rol bij coping.

4.2 Bewonersperspectief op levensbeschouwing

Het COA vangt asielzoekers op uit veel verschillende landen met verschillende culturen en achtergronden. De diversiteit is kortom groot. Bewoners hebben daarom ook verschillende perspectieven op en ervaring met levensbeschouwing. Een aantal voorbeelden hiervan zijn:

- Bewoners kunnen gevlucht zijn voor religieus geweld in land van herkomst;
- Bewoners kunnen hun komst naar Nederland duiden als de wil van een god;
- Bewoners kunnen medische klachten zien als een straf van een god;
- Bewoners kunnen uit landen komen waar religie nauw verweven is met het dagelijkse leven en waar vaak ook geen scheiding is tussen religie en staat.
In Nederland is dat veel minder. Bewoners kunnen hierdoor een gevoel van vervreemding en ongemak ervaren;
- Bewoners kunnen in Nederland vaak makkelijker hun religie verlaten of van religie veranderen, dan in hun land van herkomst. Voor bewoners kan het daarom als een bedreiging worden ervaren als medebewoners voortdurend vragen of ze moslim of christen zijn;
- Tegelijkertijd kunnen bewoners steun vinden in hun levensbeschouwing en in het uitvoeren van religieuze rituelen;
- Bewoners kunnen het recht op ongeloof in Nederland zien als een essentiële vrijheid, waardoor ze eindelijk kunnen uitkomen voor hun eigen levensbeschouwing;

- Bewoners kunnen ervaren dat hun religieuze opvattingen over wat goed en fout is, botsen met de Nederlandse grondwet, zoals gelijkwaardigheid en vrijheid van religie en levensovertuiging.

COA-medewerkers zijn zich bewust van deze verschillende perspectieven en ervaringen. Daarom benaderen zij bewoners met openheid en nieuwsgierigheid. Zo leren zij bewoners en hun drijfveren kennen en kunnen zo de begeleiding bieden die bij hen past. Medewerkers begrijpen ook dat deze verschillende perspectieven en ervaringen tot spanningen tussen bewoners kunnen leiden.

4.3 Sociale veiligheid¹³

Dergelijke spanningen kunnen bijdragen aan een gevoel van onveiligheid. COA-medewerkers hebben een belangrijke rol in het creëren van sociale veiligheid voor de bewoners, onder meer door het bieden van fysiek veilige opvang, positieve bejegening en het (h)erkennen van en vroegtijdig acteren op signalen van onveiligheid. Het is daarom van belang om de bewoner te kennen en tijdig signalen in beeld te hebben, die duiden op sociale onveiligheid.

Sociale veiligheid is een subjectieve beleving is. Het gaat namelijk over de mate waarin mensen beschermd zijn en zich beschermd voelen. De veiligheidsbeleving van de bewoners is de maatstaf. COA-medewerkers kunnen echter niet garanderen dat bewoners zich altijd veilig voelen. Dit gevoel is immers afhankelijk van diverse factoren, die ook deels buiten de invloedssfeer van het COA liggen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan procedurele zaken, maar ook andere persoonlijke omstandigheden zoals het gemis van naasten.

Het is belangrijk om hier te herhalen wat in de vorige paragraaf is benoemd, namelijk dat (het uiting geven aan en beleven van) een levensbeschouwing beschermend kan werken en daarmee dus de sociale veiligheid vergroot. Het kan bewoners helpen zich thuis te voelen op locatie.

4.4 Levensbeschouwing op locatie

In hoofdstuk 3 is duidelijk geworden dat bewoners ook in de opvang het recht hebben om uiting te geven aan hun levensbeschouwing en zich ernaar te gedragen. Dit past ook binnen COA's missie om leefbare en veilige opvang te bieden aan asielzoekers en hen te

¹³Sociale veiligheid is “de mate waarin mensen beschermd zijn en zich beschermd voelen tegen persoonlijk leed door menselijke interactie. De Nederlandse wet- en regelgeving is hierbij leidend” (Uitvoeringskader sociale veiligheid).

begeleiden naar een toekomst in Nederland of daarbuiten. Wat betekent dit nu in de dagelijkse opvangpraktijk voor levensbeschouwelijke activiteiten op locatie, het beschikbaar stellen van een ruimte op locatie en het begeleiden van bewoners?

4.4.1 Levensbeschouwelijke activiteiten op locatie

Het COA organiseert vanwege de neutrale positie zelf geen levensbeschouwelijke activiteiten of religieuze feesten op locatie. Locaties kunnen wel aandacht besteden aan culturele aspecten van religieuze feesten, zoals het vieren van Sinterklaas, het plaatsen van een kerstboom, het verkleden met carnaval en/of het zoeken van paaseieren met Pasen. Het onderscheid tussen culturele en religieuze aspecten is niet altijd duidelijk. Culturele aspecten zie je vaak breder terugkomen in de maatschappij en niet alleen binnen een religie.

Op verzoek en initiatief van bewoners kunnen locaties wel mogelijkheden bieden voor zulke levensbeschouwelijke activiteiten, zoals bijvoorbeeld het Suikerfeest. Daarbij gaan COA-medewerkers uit van de behoeften van bewoners. De locatiemanager stelt vast of de activiteit plaats kan vinden op grond van veiligheid, leefbaarheid en uitvoerbaarheid en aan welke voorwaarden moet worden voldaan. Voor alle activiteiten (in openbare ruimtes) op locatie geldt dat ze toegankelijk zijn voor de gehele bewonerspopulatie van de opvanglocatie.

Wanneer een bewoner een levensbeschouwelijke activiteit (bijvoorbeeld samen bidden) in de woonunit wil houden, geldt ook hier dat het niet ten koste mag gaan van de veiligheid en leefbaarheid. Wanneer mede (kamer)bewoners aangeven dit niet prettig te vinden is het van belang dat medewerkers in gesprek gaan met betrokkenen om samen een oplossing te zoeken.

4.4.2 Het faciliteren van levensbeschouwing op locatie

Het COA is niet verplicht om op locatie levensbeschouwelijke activiteiten te faciliteren, door bijvoorbeeld een stilte- of gebedsruimte in te richten of religieuze diensten aan te bieden. Bewoners kunnen hiervoor doorverwezen worden naar levensbeschouwelijke activiteiten buiten het de opvanglocatie. Locaties kunnen daarvoor levensbeschouwelijke organisaties opnemen op de lokale sociale kaart. In de werkinstructie staat een uitleg over het eventueel vergoeden van reiskosten naar levensbeschouwelijke activiteiten.

Ondanks dat locaties niet verplicht zijn om ruimte beschikbaar te stellen voor levensbeschouwelijke activiteiten kunnen locaties ervoor kiezen om, mits de veiligheid niet in het geding komt, dit wel toe te staan. Sommige locaties hebben bijvoorbeeld geen verschillende gebedshuizen in de omgeving en kan door bepaalde faciliteiten bewoners toch ondersteunen bij het beleven van hun levensbeschouwing.

4.4.3 *Levensbeschouwing in de begeleiding*

Zoals in hoofdstuk 3 is benoemd, is het COA politiek en religieus neutraal. COA-medewerkers dragen in de begeleiding van bewoners daarom geen levensbeschouwelijke overtuiging uit¹⁴. Maar levensbeschouwing kan wel een plek hebben in de begeleiding van bewoners. COA-medewerkers willen namelijk de bewoners leren kennen en leren wat hun drijfveren, overtuigingen, beschermende factoren (zoals zingeving) en competenties zijn. De levensbeschouwing van een bewoner maakt daarvan onderdeel uit. Door gesprekken met de bewoner kan de bewoner in beeld gebracht worden. Levensbeschouwing en religie is daarbij ook onderdeel van gesprek. Het is daarbij belangrijk dat COA-medewerkers zich opstellen als betrouwbaar persoon, zie hiervoor ook de COA gedragscode. Indien gewenst kunnen medewerkers bewoners verwijzen naar levensbeschouwelijke organisaties in de buurt van de opvanglocatie.

4.5 **Omgaan met spanningen**

Religieuze of levensbeschouwelijke uitingen van bewoners kunnen spanningen op een locatie veroorzaken. De diversiteit op een COA locatie is groot; veelal groter dan in de landen waar bewoners vandaan komen. Bewoners worden in de opvang daarom regelmatig geconfronteerd met overtuigingen, die afwijken van de eigen opvattingen. Tegelijkertijd vangt het COA mensen op, die uit landen komen die vaak minder seculier zijn in vergelijking met Nederland of waar er geen sprake is van vrijheid van godsdienst of levensovertuiging. Bewoners nemen eveneens hun vooroordelen over of houding ten opzichte van bepaalde groepen mee. En de normen en waarden van bewoners kunnen ook botsen met de Nederlandse Grondwet.

Het COA heeft oog voor deze spanningen. Het is haar missie een veilige opvangplek te bieden voor iedereen; ongeacht levensbeschouwing. Artikel 1 is daarom voor het COA altijd leidend in de keuzes die gemaakt worden. Tegelijkertijd kan het COA niet anders dan een beetje spanning accepteren, omdat de Grondwet zo verstrekkend en belangrijk is. Het COA kan niet alle spanningen wegnemen. Ook dat hoort bij Nederland: onderdeel van de vrijheid van religie is dat je die van een ander accepteert.

Wanneer er signalen van spanningen zijn bij een bewoner of tussen bewoners gaan COA-medewerkers hierover in gesprek met de betrokken partijen. Gezamenlijk wordt gezocht naar mogelijkheden en in de meeste gevallen leidt dat tot oplossingen waar alle partijen tevreden mee zijn. Op deze manier wordt de opvanglocatie ook een plek van maatschappelijk leren. Bewoners maken dan in de praktijk kennis met de Nederlandse Grondwet, wetgeving en normen en waarden. Een belangrijk punt hierbij is de zorgvuldige afweging van vrijheden in gevallen waarbij de (religieuze) vrijheid van de ene bewoner conflicteert

¹⁴ Conform de COA-gedragscode.

met de vrijheden van een andere bewoner. Het uitgangspunt is hierbij dat de vrijheid van de één niet belemmerend mag zijn voor de vrijheid van de ander. Zo kan bijvoorbeeld een christelijke bewoner een Bijbelstudie met andere bewoner(s) houden in een unit of kamer, mits dit niet de leefbaarheid tussen hem en zijn kamergenoten belemmert. Het is belangrijk om het gesprek tussen kamergenoten te stimuleren om de leefbaarheid voor ieder te bevorderen.

Tot slot is het ook van belang dat COA-medewerkers met elkaar in gesprek gaan en blijven, bijvoorbeeld tijdens team overleggen, om zo situaties of dilemma's te analyseren waarin levensbeschouwing een rol speelt en deze van een (creatieve) oplossing te voorzien.

4.6 Veiligheid en leefbaarheid op locatie

Het COA staat voor de grondrechten van alle bewoners. Dit houdt in de bewoners recht hebben op het beleven van hun levensbeschouwing en/of religie op locatie, bijvoorbeeld door middel van georganiseerde activiteiten. Locaties kunnen daarom een activiteit niet verbieden met een reden die gebaseerd is op een oordeel over de betreffende levensbeschouwing. Het is niet het COA om te bepalen of een activiteit levensbeschouwelijk is of niet.

Naast dat het COA voor de grondrechten voor alle bewoners staat, is zij ook verantwoordelijk voor de veiligheid en leefbaarheid op locatie. Daarom heeft de locatiemanager de bevoegdheid om activiteiten of specifieke handelingen te verbieden. Dit mag wanneer de activiteit of specifieke handeling voor problemen zorgt, de woonrust verstoort of medebewoners een onveilig gevoel geeft.

4.7 Aandacht personen in een extra kwetsbare positie¹⁵

Het COA geeft structureel aandacht aan personen *in een kwetsbare positie*. Het COA gaat uit van kwetsbaarheid wanneer er sprake is van individuele kenmerken of omstandigheden waardoor een persoon een bijzonder risico loopt.

In het kader van levensbeschouwing kunnen religieuze en/of etnische minderheden en bekeerlingen zich in een extra kwetsbare positie bevinden. Bekeerlingen of religieverlaters zijn mensen die recent van geloof zijn veranderd of afscheid hebben genomen van hun geloof. Religieuze/ etnische minderheden en bekeerlingen kunnen onder andere worden blootgesteld aan de risico's op uitsluiting, isolatie, onbegrip, discriminatie en agressie. Kenmerkend voor bekeerlingen en religieverlaters is dat zij gezien worden als afvalligen

¹⁵ Raadpleeg voor een verdere verdieping het Uitvoeringskader *Kwetsbare personen*.

en hiervoor terecht gewezen kunnen worden door leden van de groep waartoe de bekeering of religieverlater behoorde. Ook atheïsten lopen dit risico.

4.8 Relaties met lokale religieuze en levensbeschouwelijke organisaties

Levensbeschouwing kan een positief effect hebben op de veerkracht van bewoners. Het is daarom van belang om goede relaties te onderhouden met lokale religieuze en levensbeschouwelijke organisaties. Bewoners kunnen naar deze organisaties doorverwezen. Het kan de zelfredzaamheid van bewoners bevorderen door de kennismaking met religieuze en levensbeschouwelijke instellingen en de mensen die daaraan verbonden zijn. Tegelijkertijd kunnen de contacten met religieuze en levensbeschouwelijke organisatie ook van meerwaarde zijn, wanneer zich op locatie spanningen voordoen vanwege verschillen in levensbeschouwing.

Het COA staat echter niet toe dat levensbeschouwelijke organisatie op locatie bewoners op een ongewenste manier werven of aanzetten tot bekering. De opvanglocatie is namelijk de woonplek van alle bewoners en die moet veilig en leefbaar zijn voor iedereen. Op persoonlijk bezoek van levensbeschouwelijke organisaties aan bewoners is de COA-bezoekersregeling van toepassing.